

ספר בראשית
עם פירוש רד"צ הופמן
© הוצאת נצח

אתר לימודי
יהדות ורוח **זעת**

(ד, א — ה, לב)

בני הדורות שלפני המבול, משני בניו של אדם יצאו: מקין, שחטא רצח אחיו דבק בו, ומשת, שניתן לו לאדם כתמורה תחת הבן הנרצח. בני קין אמנם הלכו והתקדמו בשטחי התרבות השונים, אבל חטא אביהם רבץ גם עליהם והוליד חטאים חדשים. טוב מהם, מבחינה מוסרית, התפתחו בני שת, אשר על אודות ראשי משפחותיהם לא מסופר כל רע; אדרבא, אחדים מהם אף הצטיינו בהליכות אשר מצאו חן בעיני אלהים. והנה בעוד שהכתוב מונה מאדם ועד המבול עשרה דורות מתוך בני שת — אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח ושלושת בניו — הרי אין הוא מונה לגבי בני קין אלא שבעה, והם: אדם, קין, חנוך, עירד, מחויאל, מתושלח, למך ושלושת בניו. ואין לדעת, אם היו קיימים יותר מאשר שבעה דורות אלה מבני קין ושמשום טעם מסויים (ראה להלן) אין הכתוב מונה אלא את שבעת הראשונים; או שמא היה למך עם שלושת בניו מבני דורו של נח עם שלושת בניו שלו, והכתוב דילג משום מה על אי אלה דורות מבני קין. גם תמהו על כך, שישנם בשושלת בני קין שמות

(*) ועוד נפגש בקטעי P בתוך פרשיות J ולהיפך, ונראה באלו תירוצים חייבים המבקרים להשתמש כדי ליישב „קושיות“ אלה. ובאשר ליחס תיאור מעשה בראשית שבתורה לחיבור הבבלי — נדון בו בקשר עם תיאור המבול.

הזהים לשמות בני שת (חנוך ולמד), או לפחות שמות דומים ביותר (עירד — ירד, קין — קינן, מחויאל — מהלאל, מתושאל — מתושלח). אולם אין, כמובן, כל הצדקה להסיק מכאן, כי שתי שושלות אלה מקורן בשושלת יוחסין אחת ויחידה, שכן השמות הדומים — מובן שונה לחלוטין להם, ואילו שמות זהים מצינו אפילו בשושלות יוחסין הרחוקות זו מזו לגמרי, כגון השם יהודה כבן יעקב ויהודית אצל בני חת (להלן כו, כד), קרח משבט לוי וקרח שבין צאצאי עשו (להלן לו, ה), חנוך אצל בני ראובן וגם אצל בני מדין (להלן כה, ד), קנו נכד עשו (להלן לו, יא) וגם בשבט יהודה (במדבר לב, יב). מסתבר, שמספר השמות הפרטיים בדורותיה הראשונים של האנושות היה מצומצם, ולכן אין זה מתמיה כלל ועיקר, אם שם זה או אחר חוזר במשפחה האחרת, ומה גם שלגבי שני השמות הזהים — חנוך ולמד — נמסרים לנו פרטים ביוגרפיים, אשר לא רק מונעים כל החלפה בין נרשאי שמות אלה אלא גם מראים בעליל, עד כמה שונים כל אישי שתי השושלות באופיים ובאורח חייהם.

פרק ד, הפסוקים א"ב. והאדם ידע את־הוזה אשתו,
 ותהר ותלד את־קין ותאמר קניתי איש את־יה'.
 ותספ ללדת את־אחיו את־הבל, ויהי־הבל רעה
 צאן וקין היה עבר ארמה.

ידע. לדעת רש"י הרי זה לשון עבר, לאמור שאף לידת הבנים היתה לפני הגירוש מגן עדן. בדומה לכך מסביר רש"י את לשון העבר בעוד מקומות אחרים, כגון להלן כא, א — „וה' פקד את שרה", וכן שמות כד, א — „ואל משה אמר" ועוד. אבל אף אם אמנם קין והבל נולדו בעוד שאדם וחוה בגן עדן, הרי שלא מסתבר כלל להניח, כי רצח הבל, המתואר להלן, אירע אף הוא בגן עדן, ועוד לפני חטאם של

אדם וחוה. ומכיון שהכתוב מספר את כל המאורעות הבאית בזה אחר זה, מבלי לשנות את זמן הפעלים שבתיאורים ומבלי לקבוע בצורה אחרת, מה ממאורעות אלה התרחש לפני החטא, ומה אחריו, הרי שכל המסופר כאן התרחש אחר הגירוש מגן עדן. (אמנם היה אפשר לראות במלים „ויהי מקץ ימים“ שבפסוק ג מעין נקודת מפנה לענין הזמן — אילו ידענו מתוך הכתוב עצמו, שזמן שהותו של אדם בגן עדן אכן מוגבל מאד היה). לאמיתו של דבר אין כל הכרח לפרש את צורת העבר „ידע“ כרשׁי, שכן הרבה כתובים סיפוריים מתחילים בצורה זו; השווה פירושו לעיל א, ב — „והארץ היתה תהו ובהו“ — ידע, לתפוס באמצעות החושים, ביטוי מעודן לבעילה, ובדומה לכך גם בשפה הרומית וגם ביוונית¹). — קין. שם זה נגזר כאן מלשון קון = קנה. — קניתי איש וגר. שונים הפירושים שניתנים למלים אלה. ודאי שפירושו של תרגום יונתן אינו עולה בד בבד עם פשוטו של מקרא. אונקלוס מתרגם, לפי גירסת הרמב״ן — קניתי גברא קדם ה', כלומר קניתי איש אשר יהיה לפני ה', דהיינו אשר יעבוד אותו ית'. הרמב״ן מציין עוד מקומות, שם מתפרשת המלה „את“ — לפני, אבל כל המקומות הללו אינם מהוות ראיות מכריחות. גם קשה להניח, שגירסא זו באונקלוס נכונה היא, אף אל פי שגם הפשיטא מתרגמת — לה, ובוודאי גם היא מפרשת כרמב״ן. אחרים רוצים לפרש את המלה „את“ במובן של עם, והם מחברים את שלוש המלים, „איש את ה'“ בהוראה של איש אשר עם ה', כלומר מי שהולך בדרכיו; השווה „את האלהים התהלך נח“²). ולפיכך תהיה משמעות ביטוי זה כבפירושו של הרמב״ן. אך טעמי המקרא מדברים בצדק נגד פירוש זה, שכן לעולם לא מצינו „את ה'“ — בלי הפועל התהלך — במובן זה³). הפירוש הפשוט ביותר הוא זה של רשׁי ואונקלוס בגירסא שלפנינו ושל השבעים — קניתי איש בעורתו של ה'. בעצם היה מספיק לביאור השם קין, אילו

¹ השווה Ges. Tesauros, p. 571. — ² להלן ו, ט.

³ יש ביאורים שאין כל צורך לסתור אותם, כגון זה של לותר — קניתי

איש, הוא ה'; או זה של אומברייט — קניתי את ה' לאיש. —

אמרה חוה — קניתי איש, אלא מסתבר שחוה בקשה שלא לייחס את הלידה לעצמה בלבד, אלא חפצה לוקפה לזכות עזרתיות'. ובאשר לתוספת שם ה', אולי אין צורך לאמר, שחוה עצמה בטאה כאן את שם ההויה, שכן ייתכן, שהכתוב מוסר כאן את מחשבותיה של חוה בלשונו שלו, אך מאידך ייתכן וייתכן, שאמנם בני האדם הראשונים כינאוהו ית' בשם הויה כה' העוזר ונמצא עמהם. ואין להוכיח את ההיפך מן הנאמר להלן (פסוק כו) „אז החל לקרא בשם ה'“, כלומר שלפני כן לא היה ידוע שם זה, כי שם נאמר רק שבימי אנוש החלו האנשים לקרוא אל ה', כלומר להתפלל אליו, בשם זה, והרי באמירתה של חוה כאן אין משום תפילה; והשווה ביאורנו להלן. — ה ב ל. בדרך כלל היו רגילים לבאר שם זה במובן של רוח — לא כלום, דבר שאין בו ממש'. באשר חייו של הבל קצרים היו. אולם דאי לא חשבו על כך, כי אין להניח שהוריו כינאוהו בשם אשר כולל בתוכו רמז כה חמור לעתידו של הילד. והנה בזמן האחרון הוכיחו מתוך כתבות אשוריות עתיקות, כי השורש הבל אינו אלא השם הרגיל למלה בן⁶). ואשתקד (1876) הוכיח הד"ר יעקב ברט את קיומו של שורש זה גם בערבית, ואפילו במקרא (השווה „חבליהם תשלחנה“ — איוב לט, ג). השם „הבל“ אינו אִפּוּא אלא פשוט — בן, ומשום כך גם אין כאן בכתוב כל ביאור לשם זה. — לפי המדרש בכראשית רבה⁶), תרגום יונתן והרד"ק היו קין הבל תאומים, וראיתם משום שאין הכתוב מזכיר הריון נוסף לפני לידת הבל; אך השווה להלן ל, יב ולת, ה. — וי ה י - ה ב ל. תחילה מספר הכתוב על עיסוקו של הבן השני, קין, הבכור, קיבל לידו את עיסוקו של אביו (השווה לעיל ג, כג), דהיינו עבודת האדמה.

הפסוקים ג'ה. ויהי מקץ ימים, ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן, וישע ה' אל-הבל ואל-מנחתו.

⁶ (השווה קהלת א, ב. — ⁶ השווה p. 8 Schrader, Keilinschriften. —

⁶ (פרשה כב, ה (המ'). —

ואלי-קין ואל-מנחתו לא שעה, ויחר לקין מאד
ויפלו פניו.

ימים. לדעת הראב"ע והרד"ק פירושו — שנה תמימה, וכן שופטים יז, י ושמואל א' כז, ז'. ברם, מצינו המלה "ימים" גם לציון מספר בלתי מסויים של ימים; השווה להלן כד, נה'; מ, ד; שמואל א' כט, ג. — מנחה, מלשון מנת, ליתן מתנה, השווה להלן לב, יד. בחוקת הקרבנות (ויקרא ב ועוד) הרי הוראתה של מנחה — קרבן סולת דוקא. כאן, לעומת זאת, נקרא גם קרבן מן החי זה של הבל בשם מנחה, ואולי כך משום שהבל לא שחט את קרבנותיו אלא הביאם מתנה בלבד, וראה להלן. — והבל... גם הוא, השווה יט, לח. — מבכרות. נכון מבאר הרו"ה צורה זו כמספר רבים של בכורה, כלומר ההמלטה הראשונה, שכן צורת הרבים של בכור היא — בכורים. כאן משתמש הכתוב בצורה המופשטת; השווה נחמיה י, לו, שם באים שני הביטויים, המוחשי והמופשט, בכתוב אחד. — ומחלבהן. התרגומים תופשים לשון חלב שבכאן במובן של הטוב ביותר, השמן ביותר; השווה במדבר יח, יב — "כל חלב יצהר". לפיהם לא שחט איפוא הבל את קרבנותיו, אלא הקדיש מיטב צאנו מתנה לה; כשב שעה קין בפירחתי. אולם אילו היה כך, היה צריך לומר לשון יחיד — חלבהן (בית שוואית דגושה), אך בחומשים המוגהים מצינו תמיד בי"ת רפה, ולכן צריך לראות בצורה שלפנינו לשון רבים^(*). אך אפשר לקיים גם פירוש זה אם נאמר, שהיו לו להבל סוגים שונים של צאן, והכוונה לומר כאן, שהוא הביא חלב כל אחד מהם. אולם אפשר גם לפרש "חלבהן" במובן של אימורים, ואם כך, צריך לומר שהר"ו היא מבארת, כלומר מבכורות צאנו, דהיינו מן החלבים; וייתכן שאכן הבשר נאכל, בדומה לבשר בכורות בהמה. ואיז מכאן סתירה לנאמר להלן ט, ב ואילך.

(*) הראב"ע והרד"ק לפסוק ד מוכיחים דעתם מויקרא כה, כט ועוד (המ'). —

(*) אך ר' שם רש"י ד"ה ימים התרגומים (המ'). —

(*) באשר ליו"ד החסרה, ראה איוולד § 258 a. —

פסוקים שלפיהם הותרה אכילת בשר רק אחרי המבול, משום שייטכן לומר כי בשר קרבנות היה מותר באכילה גם קודם לכן, בדומה לבשר תאווה במדבר, כשהקריבוהו קרבן (ראה לעיל א. כט). ואגב, את שתי תפישות אלה של „ומחלבהן“ אפשר למצוא כבר בתלמוד (זבחים קטז, ע"א) ובמדרש (בראשית רבה, פרשה כב, ט). הדעה הראשונה היא זו של ר' יוסי בר' חנינא, ואילו השניה זו של ר' אלעזר (הקריבו בני נח שלמים). ואותה מחלוקת מצינו גם בירושלמי מגילה, פרק א הלכה יג¹⁰). יוסף בן מתתיהו מתרגם „ומחלבהן“ מלשון חלב (חיות ולמ"ד קמוצות). — וישע, ויפנה, כלומר קבל ברצון. לא נאמר כאן, מהו הסימן לקבלת קרבן הבל ברצון, ואף על פי כן, בהסתמך על ויקרא ט, כד ומלכים א' יח, לח מבארים מפרשים ראשונים¹¹) וגם חדשים¹²), כי אש ירדה מן השמים ותאכל קרבנו. — ואל-קין וגו'. את הסיבה לדחיית קרבן קין רואים רוב המפרשים לפי בראשית רבה פרשה כב, ה בכך, שהביא מפסולת פרי האדמה או לפחות — לא את הטוב ביותר הביא אלא מן הבא לידו. בכך באה לידי ביטוי המחשבה, שלא לראות בו ית' את גומל החסדים המפרנס לכול, כי אם כוח אשר אותו מן ההכרח לפייס במשהו, ומחשבה זו היא אשר ה' דוחה אותה, בעוד אשר מחשבת הבל קונה לו להלה את רצונו ית' (השווה הנאמר במבוא לפירושי לספר ויקרא¹³). ואמנם משום כך נאמר „וישע אל הבל“ וגו' „ואל קין... לא שעה“. כלומר, לא טיב הקרבן, כי אם מחשבת המקריב היא העיקר. יוסף בן מתתיהו (עתיקות א' ב, א) סובר, כי בעלי החיים, אותם מעניק הטבע לאדם בשפע וברצון, מתאימים יותר להיקרב קרבן מאשר פרי האדמה, אוהו חייב האדם להוציא מן הקרקע בזיעת אפנו. יותר קרוב הוא להניח, כי קין אבד חנו מלפניו ית' עוד טרם יביא קרבנו, בשל חטאים שחטא, וכך נרמז לכאורה בדבר ה' שבפסוקים רזו. קרבנו לא נתקבל ברצון משום

¹⁰) וכן בראשית רבה לד, ט; ויקרא רבה ט, י; במדבר רבה, יג, ג; שה"ש רבה ד, לא. — ¹¹) רש"י, ראב"ע (המ"י). — ¹²) למשל העמק דבר (המ"י). — ¹³) תורגם לעברית, הוצאת מוסד הרב קוק, תשי"ג ע"צ סד — סה (המ"י). —

ש"זבח רשעים תועבה" (14). ויחר, מלשון חרה, בער, הוא בדרך כלל מחובר עם המלה אף. — ויפלו פניו. קין נהיה מדוכא וקצר רוח; השווה ירמיה ג, יב ואיוב כט, כד.

הפסוקים 17. ויאמר ה' אליקין, למה חרה לך ולמה נפלו פניך. הלוא אבי־תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבך, ואליך תשוקתו ואתה תמשליכו.

ה' חפץ להסביר לקין. כי אין לו כל סיבה להיות מדוכא וממורמר עקב דחיית קרבנו, שכן לא היא הסכנה האורבת לו כי אם הדבר שהביא לידי דחיית קרבנו זה, דהיינו המחשבה הבלתי רצויה. והיה, אם זו לא תהא קיימת עוד, הרי יוכל להתהלך שמת וטוב לב, אף על פי שקרבנו הנוכחי לא נתקבל. אם־תיטיב, יש להשלים, בעקבות התרגומים — מעשיך, כלומר אם תיטיב לעשות, הרי — „שאת", כי אז יש משום התעלות (להשלים במלה — פנים), כי אז תוכל לשאת פניך בשמחה (השווה איוב י, טו; יא, טו; כד, כו), כי אז אין לך עוד לירא משום אי־קבלת קרבנך. — ואם לא, אבל אם לא תיטיב מעשיך, הרי אין הקרבן יכול להועיל לך, כי אף אם יביא לידי כפרת חטא אחד, הרי אין זה עוזר לך, כי „לפתח חטאת רבך", החטא רובץ תמיד לפני פתחך. — חטאת. הכתוב משתמש כאן במלה זו בלשון זכר, בצורת האנשה. — רבץ. הפסוק „רובץ בין המשפתים" (15) מוכיח, שהפעל רבץ בא לגבי חיה בשעה שהיא נחה. לפיכך מתואר כאן החטא כבעל חיים זה השוכב־רובץ לו במנוחה. נכון לשרותו של האדם" (16). — ואליך תשוקתו. החטא שואף אליך, הוא משתוקק

(14) משלי כא, כג. — (15) להלן מט, יד. —

(16) לדעת אחדים מן החוקרים (דילמן, דליצש ואחרים) בא ביטוי זה כדי לתאר את החטא כחיה טורפת האורבת לו לאדם (השווה „כרע רבץ

להתייחד עמך ולשרתך. — ואתה תמשל בו, אתה תשלוט בו, כלומר תקבל שירותיו; השווה „ורדו בדגת הים“¹⁾. במלים „ואתה תמשל בו“ לא נאמר איפוא — אתה תתגבר על החטא ותוכל לו, אבל נאמר כאן: אתה תשתמש בחטא תמיד, כשם שהאדן משתמש בעבדו. אין איפוא הכרח להבין פסוק זה כמשפט שאלה — וכי אתה תמשל בו?²⁾ אלא הכתוב משתמש בביטוי זה משום הדמיון לנאמר לעיל ג. טז — „ואל אישך תשוקתך“. ועוד ביאורים רבים אחרים, אך פחות מספקים, נאמרו על פסוק זה. השבעים מתרגמים כאילו כתוב אליך תשובתו. תרגומו של אונקלוס אינו עולה בד בבד עם פשוטו של מקרא. תרגום יונתן סוטה רק במעט מן הפירוש המובא לעיל. אחרים מבארים „שאת“ — כפרה, והרשרה — עדיין הדבר בידך. המכריע הוא, אם תשתמש ביתרונך, המגיע לך בגין בכורתך ובגין מעמדך, לטוב או לאו³⁾.

פסוק ח. ויאמר קין אליהבל אחיו, ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אליהבל אחיו ויהרגהו.

ויאמר. תוכן אמירה זו אינו כתוב כאן, אך אפשר להשלימו על פי הנאמר להלן, ואמנם כן עושים השבעים, תרגום יונתן והתרגום הסורי — קין אמר: נלכה השדה, ואכן מצינו, שהכתוב אינו מזכיר את המושא, השווה יונה ב, יא; דברי הימים ב' א, ב; שם לב, כד; והשווה גם שמות יט, כה⁴⁾. — ויקם... אל, כלומר קין קם כנגד אחיו. — אחיו. החזרה על המלה באה כדי לאפיין רצח זה כרצח אחים.

כאריה" — להלן מט, ט. — לעיל א, כה. — ¹⁾ איחולד § 324 b. — ²⁾ ארנהיים ועוד אחרים מבארים כך: הן אם תביא מתנות יפות הן אם לאו — לפני הפתח אורב החטא וכר. —

³⁾ ומכאן, כי שלא בצדק משערים חוקרים חדשים אחדים, כי המלים נלכה השדה הושטו מן המקרא, וגם אצל יוסף בן מתתיהו (א' ב, א) ניתן לראות, כי מלים אלה לא היו לסניו, וראה בס' מנחת שי, ואגב יזכר, כי

הפסוקים ט"ב. ויאמר ה' אליקין אי הכל אחיך,
 ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי. ויאמר מה
 עשית, קול דמי אחיך צעקים אלי מן־האדמה.
 ועתה ארור אתה, מן־האדמה אשר פצתה
 את־פיה לקחת את־דמי אחיך מידך. כי תעבד
 את־האדמה לא־תספך תתיכחה לך, נע ונר
 תהיה בארץ.

השאלה באה, בדומה לדעיל ג, ט, כדי להכנס עמו בדברים, שמא
 יודה קין בעונו וישוב בתשובה (רש"י). — אי סמוך של אי־איה. —
 ויאמר וגר. לא רק שקין מכחיש את מעשהו. אלא הוא אף מוסיף
 בחוצפה. שאין הוא שומר אחיו ואינו חייב איפוא לדעת על מקום
 המצאו של הלן. — ויאמר מה וגר. עתה, משלא הובא לידי הודאה,
 צריך שה' עצמו יעמידו על עונו. — קול... צעקים. התרגום
 השומרוני מגיה כאן: צועק, לשון יחיד, משום שסבר כי למלה "קול"
 יתאים לשון יחיד; אלא הוא טעה כאן, כרגיל. לשון הרבים
 שב"צועקים" מוסב על "דמי", ואילו המלה "קול" מהווה מעין משפט
 קריאה, בהוראה של: קול אנכי שומע, השווה למשל "קול צפיר נשאו
 קול" (ישעי, נב, ח). לאמור — הקשב, שומריך מרימים קול! והשווה
 עוד שם יג, ד; סו, ו; ירמי' י, כב²¹). הרו"ה מבאר "קול" כאילו
 נאמר בקול, ולפיכך פירושו של הכתוב הוא — בקול רם צועק דם
 אחיך אלי. — דמי. חוץ למקרה זה באה צורת הרבים של דם רק
 בהוראה של דיני נפשות — חיוב מיתה. משום כך מבארים התרגומים
 (אונקלוס וירושלמי) בעקבות המשנה בסנהדרין²², שם נאמר: "שכן

אחרים רוצים לקרוא במקום ויאמר — וישמר, כלומר, ויארוז לו להכל אחיו.

אך כמובן אין כל צורך בכך. --

²¹ ראה איוולד § 317 c. —

²² לו, ע"א (המ'). —

מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר דמי אחיך צועקים. אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך — דמו דם זרעיותיך. — ארור, פירושו כאן כמו לעיל ג, יד — מוצא מכלל הטוב. — מן האדמה הנכון הוא לפרשו עם הרמב"ן, הראב"ע והרו"ה — מפאת האדמה אשר לא תסף תת כחה לך, כפי שמבואר בתחילת הפסוק הבא. רש"י מפרש את המלה „מך” כהשוואה — „יותר ממה שנתקללה היא כבר” (בגלל אדם הראשון). אחרים מפרשים ביטוי זה — מן האדמה והלאה, ופירוש הקללה הזאת הוא כפי שמובא בסוף הפסוק הבא: „נע ונד תהיה בארץ”. — אשר פצתה, הוא מתן הטעם אשר בגללו האדמה לא תוסף עוד לתת כחה לו — הרי זה משום שהיתה צריכה לספוג את דם אחיו מידיה. — כחה של האדמה הרי זה תבואתה; השוה איוב לא, לט. — נע ונד, נודות זו היא קללה שניה — אל לו לקין למצוא מנוח בשום מקום. בדומה לדין רוצח בשגגה²²), אשר חייב לעזוב את ביתו, נגזרה נודות גם על קין, אולי משום שגם מעשהו נחשב למעשה בשגגה²³).

הפסוקים יג טז. ויאמר קין אליה, גדול עוני
 מנשוא. הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה
 ומפניך אסתר, והייתי נע ונד בארץ והיה
 כלימצאי יהרגני. ויאמר לו ה' לכן כליהרג קין
 שבעתים יקם, וישם ה' לקין אות לבלתי הכותי
 אתו כלימצאו. ויצא קין מלפני ה', וישב
 בארץ־נוד קדמת־ערן.

עוני, עון הוא העבירה על עונשה. — גדול עוני מנשוא, עון זה הוא גדול משאוכל לשאת. אונקלוס ואחרים מבארים „מנשוא” מלשון לסלוח. אך מכיון שהכתוב הבא אינו מדבר אלא בגדל העונש

²² שמות כא, יג ועוד. — ²³ השוה סנהדרין לו, ע"ב ורש"י לפסוק יז.

ד"ה בארץ נוד (המ'). —

בלבד. הרי שהביאור הראשון נראה עיקר, והוא גם ביאורו של תרגום יונתן. — מעל פני האדמה. הלאה מאותה אדמה אשר עליה ישבתי עד כה, הווה אומר הלאה, הרחק מגן עדן. — ומפניך אסתר. אז תיארנו לעצמם את גן עדן כמקום קדוש. שבו היתה השכינה שורה תמיד, ואולי היה כבר שם גם מזבח ומקדש. לכן מרגיש קין, כאשר הוא יוצא משם, כי מפני ה' הוא מגורש. כלומר שאין הוא עוד חונה בצלו ית' המגן עליו. התרגומים רואים במלים אלה מעין שאלה — כלום אפשר שאסתר מפניך? ברם, קשה להניח. כי כבר קין הגיע לאותה הכרה המובעת בתהלים (קלט, ז ואילך) „אנה אלך מרוחק, ואנה מפניך אברח. אם אסק שמים שם אתה וגר. ואף אם נראה, שטעמי המקרא מסייעים להם לתרגומים, בהטעימם את המלה „אסתר“ באתנחתא, הרי זה רק אם מניחים — כאשר מפרשים שלא כתרגומים — שמשפט הסיפא מתחיל במלה „והיה“, אך אין הכרח לחלק את הפסוק באופן זה, שכן גם „והייתי נע ונד“ אף הוא כבר תוצאה של הנאמר קודם לכן, ואף על פי שלהיות נע ונד הוא העונש הנגזר על ידי הקב"ה בעצמו, תזור קין על כך כדי לומר, שגזירה זו, הבאה עקב גירושו מלפני ה', מן ההכרח שתביא לידי מותו. — כל-מצאי. יוסף בן מתתיהו ואחרים סוברים, שהכוונה כאן לחיות טורפות. אך כבר העיר הר"ה, שלפי פירושו זה אין מתאים הפועל הרג. אלא דאי הכוונה לאותם אנשים העתידים להיוולד. ואין חששו זה של קין תמוה כלל ועיקר²⁵) — אורך חייהם של האנשים הראשונים היה כנה, שכל אחד מהם ראה כעשרה דורות, ואכן יכול היה קין לתאר לעצמו, כי בעודו חי תתרבה האנושות במידה ניכרת וכי הוא, הארור בפי ה', עלול ליהרג על ידי אחד מן העומדים להיוולד. ואמנם מבטיחו ה' להגן עליו ואומר: כל הרג קין שבעתים יקם. — כל-הרג... יקם. כדי לפרש את הפסוק הזה, צריך לקבוע תחילה את הוראתה של המלה „יקם“. אמנם נכון, כי נקם בבנין קל גורר אחריו את יחסת „את“ (להוראת יחס הפעול); השווה יהושע י, יג. אך אין כל הוכחה לכך.

²⁵ השווה דילמן. —

שצורת הנפעל או ההפעל באה רק עם הנושא, כך שאפשר יהא לפרש את הפסוק „כל הרג קין יקם” — שתהא נקמה ברצחו של קין, כי בשמות כא, כ״א מוסבות המלים „יקם” ו„יקם” או על המעשה או על העבר. לעומת זאת מוכיח פסוק כד דלהלן („כי שבעתים יקם קין”), שהמלה „יקם” שבכאן מוסבת על קין. הלכך יש להבין „כל הרג קין” כמשפט תנאי — והיה אם משהו יהרוג את קין, הרי הוא (קין) יקם שבעתיים. שבע הוא מספר בלתי מסויים ומשמעותה של המלה „שבעתים” היא איפוא — פעמים רבות. אונקלוס מתרגם כאן „כל קטיל קין לשבעא דרין יתפרע מנה”, וכפי שיוצא מתרגומו לפסוק כד, הרי זה מוסב על קין. כי אכן פירשו את שירת למך (פסוק כג ואילך), שהאיש שנהרג („איש הרגתי”) אינו אלא קין עצמו¹², אשר זכה לראות דור שביעי, דהיינו בניו של למך. ומכאן. שרק בדור השביעי בוצע עונשו. רש״י פותר את הקושי שבביטוי כל הרג קין על ידי שהוא מניח, כי זהו פסוק קצר („זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם” וכו׳), שהמשכו אינו נאמר במפורש וצריך להשלימו במחשבה, בדומה לשמואל ב׳ ה, ה. שם אין המלים „יהיה לראש ולשר”, והן באות בפרק המקביל שבדברי הימים א׳ יא, ו. כאן יש איפוא להשלים, אחר המלים „כל הרג קין”, את המלה „יענש”, מבלי שיפורש טיבו של עונש זה. בדומה לכך, סובר הרד״ה, יש לפרש גם את הפסוק ז דלעיל „ואם לא תיטיב”, כאילו קיצר הכתוב ולא פירש מה יהיה אם לא יטיב, וצריך להשלים — או אז תושפל (בניגוד אל „שאת”), ואילו במלים „לפתח חטאת” וגר׳ מתחיל משפט חדש שאינו קשור אל הקודם. אך גם אם צורת דיבור כזאת מתקבלת על הדעת בפסוק ז, הרי בפסוקנו נראה לנו יותר כפי שפירשנו. — אות לפי הראב״ע „השם עשה לו אות, עד שהאמין, הכתוב לא גלה האות”. כלומר אות לאישור ההבטחה. בדומה לזה שבשמות ג, יב. אולם, מכיוון שההבטחה לא היתה אלא שרצחו ייענש שבעתיים, הרי אין המלים „לבלתי הכות אתו” מתקשרות לענין הבטחת נקמתו. לפיכך

¹² לפי הנחומא. אך לא לפי בראשית רבה, וראה להלן. —

נראה יותר לומר שמדובר כאן באות להגנתו של קין, כדי שאיש לא יתקיפהו. לפי תרגום יונתן ורש"י הרי "חקק לו אות משמו במצחר" (ובלשון התרגום — "ורשם ה' על אפי דקין אתא מן שמא רבא ויקרא בגין דלא למקטיל יתיה כל דישכחוניה"). — מלפני ה', כלומר מן המקום אשר בו גלה ה' תפארתו, גן עדן. — נרד. לפי אונקלוס הרי זה שם תואר לשם ארץ ("בארעא סלטול גלותיה"); יותר טוב הוא תרגום השבעים Naíd, הוא שם הארץ; אלא שלפי זה אין לברר באיזו ארץ מדובר, ומכיוון שהיא במזרח עדן, יש שרוצים לזהותה בסין, ואילו אחרים — בהודו.

הפסוקים י"ח. וידע קין את־אשתו ותחר ותלד את־חנוך, ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. ויולד לחנוך את־עירד ועירד ילד את־מחויאל, ומחויאל ילד את־מתושאל ומתושאל ילד את־למך.

את־אשתו. לא נאמר לנו מנין לו אשה לקין. לפי חז"ל (27) לקח את אחותו לאשה. דבר שכמוכן היה מותר בראשית תולדות האדם; השווה רש"י ליקרא כ, יז ד"ה חסד הוא. — ויהי בנה. צורת הבינוני במקום ריבון, כמקובל, ייתכן שמשמעותה היא שהוא החל לבנות את העיר, מבלי שיסיים בנייתה. וייתכן שזה אירע באחד מן הדורות המאוחרים יותר, כאשר כבר נמצאו אנשים רבים עלי אדמות. ואולי גם בקש קין ליצור לעצמו מקום קבע, כדי לא להיות נאלץ להיות נע ונד ללא קץ, מבלי שהכתוב ימסור לנו אם דבר זה עלה בידו או לאו. אך אין הכתוב קובע דבר בקשר למצבה הגיאוגרפית של העיר, וגם שמה — "חנוך" — אינו מאפשר להסיק מסקנות בענין זה. משום כך רק יכלו

(27) סנהדרין נח, ע"ב (המ'). —

לנסות ולנחש בנושא זה, ועשו זאת באופנים שונים²⁰). ובאשר לשאר השמות, כגון עירד וכד' — כבר דובר עליהם במדרש²¹). — אין הכתוב מפרט את מספר שנות חייהם של בני קין כפי שהוא עושה לגבי בני שת, בפרק הבא, משום שבני קין כולם השחיתו דרכם ונעודו להשמדה ולכליון. — את עירד יחסת-האת שכיחה למדי גם בקשר לפועל בצורתו הסבילה²²), וגם שכיחה צורת הקל — „ילד“, אצל גבר, במקום הוליד. —

הפסוקים יס'כב. ויקחילו למך שתי נשים, שם האחת עדה ושם השנית צלה. ותלד עדה את-יובל, הוא היה אבי ישב אהל ומקנה. ושם אחיו יובל, הוא היה אבי בליתפש כנור ועוגב. וצלה גם-הוא ילדה את-יתובל קין לטש כליחרש נחשת וברזל, ואחות תובליקין נעמה.

עדה... צלה... נעמה. תמוה הוא שהכתוב מפרט שמותיהן של נשי למך, ומסתבר שאין זה אלא משום שהן מוזכרות בשירה שבפסוקים כג'כד דלהלן. אך יותר תמוה הוא שהכתוב מזכיר את שם אחותו של תובל קין (פסוק כב), והיא אינה מוזכרת עוד בשום מקום אחר. לפי דעה אחת בבראשית רבה²¹) הרי „נעמה אשתו של נת היתה“, והיא נקראת כך משום „שהיו מעשיה נעימים“ (שם). אכן לפי דעה זו מובן, מדוע מזכיר אותה הכתוב בשמה, אך לכאורה אין לה לדעה זו כל אחיזה או רמז בו. ואולי ייתכן שנעמה היא אותו „ילד“, המוזכר בדברי למך (פסוק כג). אולם, גם במקום אחר מצינו שהכתוב מזכיר שם אחות — „ואחות לוטן תמנע“²²), מבלי שישוב ויזכירה עוד פעם נוספת. ומכאן, שצריך להניח, כי שמות אלה היו ידועים

²⁰ השווה דיילמן. — ²¹ בראשית רבה כג. ב (המ'). — ²² השווה גוניוס

a. איזולד § 295 b. — ²¹ פרשה כג. ד (המ'). — ²² להלן לה, כב. —

למקבלי התורה על ידי המסורת שבעל פה כשמות מפורסמים. והכתוב מסתפק בהזכרתם, מבלי למסור לנו את הידיעות הקשורות בהם. — למך הוא הראשון הלוקח לו שתי נשים, ולא כאבות אחריו שנאלצו לעשות כן בכורח הנסיבות, אלא כמי שמודרך על ידי יצר ותאוה. וברוח זו מפרש המדרש²⁵) את שמותיהן של נשיו אלה, אף כי אפשר לפרשם בפשטות — עדה מלשון עדי, תכשיט, וצלה מלשון צל או צליל. — יבל... יובל... טובל קין. שמותיהם של שלושת בני למך אלה גזורים משורש אחד, הוא יבל — להניב פרי, בדומה לשם שניתן לו להבל; השווה לעיל פסוקים א"ב, באף. — אבי ישב אהל ומקנה. יבל היה „אבי“, כלומר פותח תקופה, הראשון שעשה כן, להיות „ישב אהל ומקנה“ (קיצור בשביל יושב אהל ואנשי מקנה). ראשון הנוודים שנודדים ועוברים ממקום למקום ובהמתם עמיהם והם דרים באהלים. הבל לא היה אלא „רעה צאן“²⁶), במקום אחד ישב, ואילו ליבל היו בהמות מסוגים שונים — „מקנה“, והוא נודד עמיהם. — אבי כל-תפש כנור ועוגב. יובל היה המוזיקאי הראשון, „תפש“ במובן של אוהו ומשתמש. „כנור“ מלשון כנר — להוציא קול מסוים²⁷), או מלשון כנרא (סורית) — פשתן, הזומר שממנו מכינים את המיתרים²⁸), — והכתוב מציין כלי מיתרים זה ככלי נגינה העתיק ביותר. „עוגב“, לפי התרגום אבובא, כלומר מין חליל. לפיכך יש לראות ביובל את ממציאם של כלי המיתר והנשיפה גם יחד. — טובל קין. הכינוי הנוסף, קין, בא אולי מלשון קין. הוא חנית (שמאל ב' כא, טז), משום שתובל קין היה ממציאם של כלי הנשק הראשונים²⁹). — לטש. פירשו להשחית, אך גם להכות

²⁵) בראשית רבה, כג, ג. —

²⁶) לעיל ד, ב. — ²⁷) knarren, גזניוס. —

²⁸) אייזלד, סוף. — ²⁹) לפי דליצש הרי נגזר השם תובל מתובל בלשון הפרסית ומשמעו שביבי ברזל, ואילו קין מהערבית, שמשמעו לעבד ברזל. לא נדון כאן, אם אמנם נגזר השם היווני אפולו מיבל או מיובל, ואם השם הרומי וולקאן נגזר מהשם תובל קין; מכל מקום נשמרו גם אצל היוונים עקבות של המסורת העתיקה. —

ולהכות בפטיש. — כל-חרש. כל חותך, כל כלי חיתוך. — הכתוב קובע את העובדה, שההמצאות הראשונות הומצאו דוקא בדור בני קין, דור שפנה מאת ה', ושדור זה גם יצר את ראשית האמנות. וגם ההיסטוריה המאוחרת יותר מלמדתנו, כי האנושות התקדמה בתרבות ובמדעים, כל כמה שהתרחקה ממנו ית'. אולם התקדמות זו לא היתה לה לברכה, ותועלתה היתה לצדיקים בלבד, בחינת יכין [רשע] וילבש צדיק¹²). האמנויות המדעים, אף על פי שתוצרו של האדם שכופר באלהים הם, הרי ניתן להשתמש בהם לעבודת הבורא ולקדשם בדרך זו.

הפסוקים כג'כד. ויאמר למך לנשיו עדה וצלה
שמען קולי נשיו למך האזנה אמרתי, כי איש
הרגתי לפצעוי וילד לחברתי. כי שבעתים יקם קיון,
ולמך שבעים ושבעה.

נראה, שאכן הרג למך איש וילד. אך אין, כמובן, אלא לנחש, מי היו נהרגים אלה. העובדה שלמך התנצל אצל נשיו, נותנת מקום להנחה, שהרוגים אלה היו עומדים ביחס קרוב אל נשיו וכי מותם העציבן. עדה נראה, שהריגה זו לא נעשתה בזדון, כפי שמוכיחה שירת למך, אותה נפרש עתה. — שמען. הרי זו צורה פיוטית במקום שמענה. — האזנה אמרתי. זוהי הקבלה לפנייה הראשונה „שמען קולי“, ממתכונות היסוד של הפיוט העברי; השווה ישעי' כח, כג; לב, ט. י¹³) — כי, משמש גם לפתיחת הדיבור הישיר, השווה „כי

¹² עפ"י איוב כו, יז — יכין וצדיק ילבש. —

¹³ בעקבותיהם של המן (Werke 2, 390) הרדר (Vom Geiste der Ebr. Poesie) הגיחו כל החוקרים הנוצריים, שבשירתו בא למך לפאר את המצאתו של תובל קין וכאילו הוא מתפאר, שעתה, לאחר שכלי זין בידו, יוכל לנקום בדם כל מעשה רע שיעשה בגדו. תחת טעם הוא יהרוג

עתה הרחיב ה' לנר" (להלן כו, כב), אך יכול לבוא גם במובן של חיוב, במקום אכן או אמנם; השווה: "כי חתן דמים אתה ליי" (שמות ד, כה), וכן "אם לא תאמינו כי לא תאמנר" (ישעי' ז, ט). — לפצעי. הלמ"ד באה כאן להביע את הסיבה הגורמת לדבר; השווה "אשר אמרו ללשננו נגביר" (תהלים יב, ה), כלומר באמצעות לשוננו נגבר. הפציעה שבכאן היתה סיבת המות ("פצעי" מלשון פצע—בקע, חצה, לגרום לפצע). למך לא התכוון איפוא להרוג את האישה אלא לגרום לו פצע. — לחברתי. כלומר שכוונתו לא היתה להמית את הילד אלא לגרום לו חברבורות. — כי, מתפרש כאן כמו לעיל. שבעתים... שבעים ושבעה, ויש להשלים — מונים; מעין קל וחומר: אם קין, אשר הרג בודון, יוקם שבע פעמים, הרי שהרוצח

אישי, ותחת מכה — ילד, וכי משנוצרו כלי זין הוא יינקם שבעים ושבעה מונים. ולא העלו חוקרים אלה על הדעת את הקושיות על ביאורם זה. (1) אין הכתוב מדגיש כלל ועיקר, שתובל קין המציא כלי זין. אין כל יסוד להניח, שכלי החיתוך המזוכרים לא יכלו להיות דוקא כלי מלאכה, כלים לצרכי שלום. ואם גם נוצרו, קרוב לוודאי, בעקבותיהם, כלי זין, הרי לא ייתכן, שדברי למך מוסבים על דבר, שכלל לא מחכר קודם לכן. (2) מדוע יפנה למך דברים אלה דוקא לשתי נשותיו, ולא אל העולם כולו, כדי שהכל ייראו מפניו? (3) ומדוע ירצה להמית את הילד, שכלל לא חטא לו? ואף כי נסו לפרש כי "ילד" בא כאן במובן של עלם, הרי אין זה מסתבר, שכן ילד בא כאן בניגוד לאיש ואינו יכול איפוא להתפרש אלא כילד ממש. (4) מכיוון שהביטוי "שבעתים יקם קין" נאמר על ידי הקב"ה, לאמור שה' ינקום נקמת קין פי שבעה, הרי שגם המלים "ולמך שבעים ושבעה" צריכות להיות מוסבות עליו ית', וכיצד זה יאמין למך, מתאווה לשפוך דם זה, שהקב"ה ינקום נקמתו יותר מאשר זו של קין, אשר לפחות הודה בעוונתו והכניע עצמו בפניו ית'. (5) המלים "שמען קולי... האזנה אמרתי" מביעות בקשה להקשבה, והן מראות על אומרן כמי שבא לבקש סליחה או פיוס, אך לא כמי שמתגרה מתוך יהורא. (6) ולבטוח, הרי "הרגתי" הוא לשון עבר ואי אפשר לפרשו בלשון עתיד — אהרג. —

בשגגה — „למך” — צריך להנקם הרבה יותר פעמים, והמספר שבעים ושבעה נקט כמספר אשר בו מופיע שבע הן בעשרות הן ביחידות (השווה רש"י ד"ה שבעים ושבעה). למך מבקש להתנצל אצל נשיו על מעשהו, ואומר יחד עם זאת שכלל אין להשוות מעשהו עם מעשה קין, ואפשר גם להניח, שלמך לא הרג אלא ילד אחד, וכנראה את ילדו שלו, ושלא בזדון הרגו, ומשום כך הוא נאלץ לבקש את סליחת נשיו. אם נאמר כך, יהיה „איש” זהה עם „ילד”, ואין זה תמוה כלל, שהרי גם קין נקרא „איש” מיד עם לידתו¹⁰). בני קין אינם מתוארים עדיין כמושתתים, כפי שמתארם הכתוב בפרק ו, אך התרחקותם מאת הבורא ניכרת יותר ויותר, כי גם הרצח שבשגגה מוכיח — השווה שמות כא, יג „ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו”, פסוק שעליו דורשת הגמרא¹¹). „במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שהרגו את הנפש” וכו', והשווה גם הכלל התלמודי¹²) „מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב”.

פסוקים כה־כו. וידע אדם עוד את־אשתו ותלד
בן ותקרא את־שמו שת, כי שת־לי אלהים
זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין. ולשת גם־יהוא
ילד־בן ויקרא את־שמו אנוש, אז הוחל לקרא
בשם ה'.

אף על פי שהכתוב מוסר את סדר הדורות השלם של בני שת רק בפרק הבא, מזכירים כאן, בקשר לדורות קין, שני הדורות הראשונים של שת; הראשון — שת — כדי לומר שה' נתן תמורה תחת הבל אשר הרגו קין, כלומר שה' לא עזב את אדם אלא נתן לו בן אחר במקום הנהרג, והשני — אנוש — כדי לקשור אליו את הסיפור על בני שת, אשר החלו, בניגוד לבני קין החילוניים, לקרוא אל ה'. וגם ייתכן,

¹⁰ לעיל פסוק א. — ¹¹ מכות י, ע"ב (המ'). — ¹² שבת לב, ע"א (המ'). —

שהכתוב מבקש לספר כאן על מקורה של התפילה, כשם שספר קודם (פסוק ג) על הקרבנות הראשונים, ואחר כך (פסוק כ"ב) על בעלי האומניות הראשונים. — שת הוא זה שהושם, או — התמורה, התחליף. — כִּי שֶׁת־לִי אֱלֹהִים. תמה הוא שחזה אומרת כאן את השם „אלהים“, בעוד אשר בלידתו של קין אמרה „את ה'“⁴². נראה, שחזה פונה כאן אל ה' כשופט, באומרה שה' — כשופט זה — נתן לה תמורה במקום אבידתה. אמנם לפי הדין היה חייב קין, כרוצח, ליתן תמורה זו, תמורה שאינה יכולה להינתן אלא על ידי קיום הצו של נפש תחת נפש; אך מכיוון שה' מחל לו לקין על מעשה הרצח, הרי הוא אשר חייב ליתן את התמורה, ואכן הוא נותן אותה באופן חיובי הרבה יותר ממה שיכול היה לתת קין — על ידי מתן בן אחר במקומו⁴³. — גם הוא. לפי ב' יעקב פירשו — סוף סוף⁴⁴. — אנוש, הוא האדם החלש, בן התמותה, בניגוד לאלהים. — אז הוחל, לפי פשוטו — אז החלו לקרוא אל ה' בתפילה. או — אז החלו⁴⁵. „לדבר אל העם להכריז ולהודיע תארי האל ובמה הוא חפץ, כמו למטה יג, ד ויקרא שם אברם בשם ה' וכר“⁴⁶.

⁴² פסוק א לעיל. —

⁴³ ואין הטעם לשינוי זה יכול להיות, כדעתם של דליצש וקייל, כאילו להביע את הניגוד בין שת לקין. ועוד פחות מסתבר ששינוי השם קשור לנאמר להלן פסוק כו — „אז הוחל לקרא בשם ה'“, כי הרי אין שם הכוונה לומר שהשם ה' לא היה ידוע עד כה; אדרבא, משם ניתן להבין, כי אמנם ידוע היה, אלא שטרם ישתמשו בו בני אדם לפניית-תפילתם אליו ית'. — ⁴⁴ בספרו Der Pentateuch, וראה איוולד § 311 a וגזניוס 121, 3 —

גם לו. — ⁴⁵ שד"ל. —

⁴⁶ ואין לראות סתירה בין פסוקנו לנאמר לעיל, פסוקים א"ד, כפי שסובר דילמן, שכן גם אם אין רוצים להבחין בין עבודת ה' על ידי תפילה לבין עבודתו על ידי הבאת קרבנות, הרי אין לראות עבודת קרבנות בהבאה חד-פעמית של מנחה, כפי שעשו קין והבל. מנחה מביאים אף לאדם, וזאת מבלי

לכבודו בכך כבוד אלהי. וכאן לא בקשו קין והבל אלא לשלם מס של הכרת תודה על העושר שהעניק להם, ואין איפוא לומר, שיש בכך משום קריאה אל ה' בתור שכזה. קריאה־פנייה כזו אל ה' לא החלה אלא בתקופת אנוש, כאשר הבחינו בני האדם בחולשתם וראו צורך לקרוא אל ה' העוזר המושיע. — משום סתירות מדומות ראו חוקרים מסויימים בפרק זה מסמכים שונים, שחוברו יחד ונערכו במועד מאוחר יותר. הרי „הסתירות“ שאותן קבעו:

1. סדר תולדות קין מקיל כמעט אותם השמות המופיעים בסדר תולדות שת, ומכאן, שהפסוקים ידכד אינם יכולים להיות כתובים על ידי מחברם של הפסוקים כה־כו. לענין זה די במה שכבר הערנו. 2. סוברים שמחברם של הפסוקים ידכד, המייחס ראשונותן של אומנויות שונות לבני למד, בהכרח שלא ידע על הפסקת תולדות האנושות על ידי המבול, בו ירד לטמיון גם דור ממציאים אלה. והנה אין לראות בכך כל קושי, שהרי בנקל ניתן להניח, כי המצאתו של יחיד, משהומצאה, הופכת לנחלת הרבים, אם מיד ואם לאחר זמן, וכי היא נשמרת ומעברת גם אחר מות הממציא ובני דודו. דבר זה נראה לנו כה טבעי עד שקשה להניח, ש„המחבר“ לא ידע זאת אף הוא. ויתרה מזו, אם נזכור שׁי הלוי כבר הוכיח, כי אצל כל העמים העתיקים, ללא יוצא מן הכלל, ישנה מסורת על אודות המבול, אף נתקשה להבין את מסקנתם, שמחבר פסוקים אלה לא ידע מאומה על אודות המבול. כלום לא ידע הוא מה שכולם יודעים? ועוד, הרי גם עצם תיאור המבול מניח, שכלי מלאכה מתכתיים היו ידועים מכבר, שאלמלא כן — כיצד זה יכול היה נח לבנות את התיבה, הגדולה בממדיה עד כי אי אפשר לבנותה ללא כלים כאלה? 3. טוענים שקיימת סתירה בין פסוק יז, בו מסופר על בניית עיר על ידי קין ולבין הפסוק יב, בו נתקלל להיות נע ונד בארץ. כבר הראינו, שדוקא פחדו של קין מפני קללת ה' הוא אשר הגיע אותו להתחיל בבניית עיר וכי המלים „ויהי בונה“ (יז) מספרות על תחילת בניה בלבד. בצדק מצביע גרין על הקמתם של הצריפים הראשונים במקום שבו נמצאת עתה העיר שיקאגו, לאמור כי צריפים אלה היו את יסודה של עיר עצימה זו, ומאידך מצביע יוסף הלוי (ע' 97) על כך, שכל שבט נודדים קובע לעצמו מרכז קבע, אשר אמנם בסביבתו הוא נד, אך בו מתכנסים אנשיו מפקידה לפקידה כדי

אולם חכמינו ז"ל¹⁴) מפרשים אחרת. לדעתם הרי החלו אז לקרוא לעצביהם בשמותיו של הקב"ה. מסתבר שהם ז"ל הבינו את הצורה „הוחל" כגזורה מחלל, כלומר שמו ית' חולל על ידי שעשו בו שימוש לרעה, ליתן בו שמות לאלילים. (וראה גם אונקלוס, המתרגם „חלו", וגם יש מי שגוזר מלה זו מלשון חלא — חומץ בארמית). ייתכן שדעה זו מקורה בהנחה המקובלת, כי הדורות שלפני המבול — מושחתים היו. אך ייתכן, שהשחתה זו באה רק במועד מאוחר יותר, כאשר התערבו בני קין עם בני שת. ונראה שאפשר למזג את פירושו של שד"ל המוזכר עם דעתם ז"ל, אם נאמר שדוקא ההשחתה הרבה, שהיתה בדור אנוש, היא שהביאה את המתוקנים שבהם לנסיון להחזיר את הטועים למוטב, לקרוא בשם ה'; והשווה הרש"ה¹⁵). — וייתכן שהצורה הבלתי מודעת הוחל מוסבת במיוחד על נח, אשר היה בן שמונים ושש כאשר מת אנוש, כי עליו על נח מסופר, יותר מאוחר, שאכן דבר אליו ה' (גם בשם הוי"ה), דבר שלא אירע לפני כן (מלבד אצל קין, אשר גם הוא הקריב קרבנות לה' בשם הוי"ה). והגם שלא מסופר שנח הקריב קרבנות לפני המבול, הרי מסתבר שמי שה' דבר אליו יקרא אל ה' גם מצדו שלו.

להחליף שם תוצריהם זה עם זה. ואגב יוער, כי עד כה לא הסכימו ביניהם החוקרים על מבנהו של פרק זה. —

¹⁴) תרגום יונתן ובראשית רבה, פרשה כא, י (המ'). —

¹⁵) לפי תרגום השבעים היה צריך לקרוא הוא החל, או — זה החל י' הלו). ומסתבר שהשבעים העדיפו לשנות מן הצורה הבלתי מודעת — „אז הוחל" — הקשה במקצת. ולתרגמה כאילו יש כאן נושא מודע — זה או הוא. את המלה „אז" גורס גם התרגום השומרוני, אך גם הוא גורס החל. —